

ВІДГУК

опонента – доктора юридичних наук Дніпрова Олексія Сергійовича на дисертацію Хміля Дениса Ігоровича на тему «Адміністративно-правові обмеження прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Вивчення змісту дисертації, анотації та наукових праць Хміля Дениса Ігоровича дає підстави зробити висновок про актуальність обраної теми, достатній ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень і висновків, що виносяться на захист, їх практичну значущість, а також про глибокий аналіз питань адміністративно-правового регулювання обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану.

Обрана дисертантом тема є актуальною, оскільки торкається базових питань адміністративного права в контексті воєнного стану, запровадженого в Україні. У сучасних умовах воєнного стану, спричиненого агресією Російської Федерації, питання адміністративно-правового регулювання обмежень прав і свобод, таких як свобода пересування, таємниця листування, комендантська година чи евакуація, набувають особливого значення. Правові обмеження є необхідними для забезпечення національної безпеки, але потребують чіткого правового регулювання, яке б гарантувало дотримання конституційних прав громадян і відповідність міжнародним стандартам, зокрема практиці Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ).

Міжнародна спільнота визнає важливість забезпечення балансу між захистом прав людини та безпековими потребами в умовах надзвичайних ситуацій. Адміністративно-правові обмеження, які застосовуються в умовах воєнного стану, повинні відповідати принципам законності, пропорційності, необхідності та підзвітності. У цьому контексті дослідження Хміля Д. І. спрямоване на вдосконалення теоретичних і практичних засад регулювання

таких обмежень, що підтверджує його актуальність і важливість для розвитку правової держави.

Необхідність удосконалення адміністративно-правових механізмів обмеження прав і свобод у воєнний час підкреслює значущість цього дослідження. З урахуванням тривалого воєнного стану в Україні та динамічних змін у законодавстві, питання правового регулювання потребують постійного аналізу для забезпечення їх відповідності міжнародним стандартам і захисту прав громадян. Актуальність теми також підтверджується її відповідністю пріоритетним напрямам розвитку адміністративного права, зокрема положенням Закону України «Про правовий режим воєнного стану» (джерело № 108), Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 (джерело № 85), а також Стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше в українській науці адміністративного права на монографічному рівні здійснено комплексний аналіз адміністративно-правових обмежень прав і свобод у контексті воєнного стану. Дисертант обґрунтував принципи та форми таких обмежень, а також запропонував нові підходи до їх регулювання, враховуючи сучасну суспільно-політичну ситуацію в Україні.

Аналіз дисертації свідчить, що автор досяг поставленої мети та виконав завдання дослідження. Сформульовані висновки та пропозиції є науково обґрунтованими, оригінальними та можуть бути застосовані для вдосконалення законодавства та практики реалізації адміністративно-правових обмежень.

У дисертації на основі комплексного аналізу наукових джерел, нормативно-правових актів і судової практики здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове розв'язання проблеми регулювання обмежень прав і свобод у воєнний час. Зокрема, автор наголошує на необхідності забезпечення балансу між державними інтересами та захистом

прав людини. У розділі 1.2 (сторінки 49–70) зазначено: «Виокремлено основні принципи адміністративно-правових обмежень в умовах воєнного стану: принцип необхідності, пропорційності, правової визначеності, тимчасовості, підзвітності.»

Також обґрунтовано, що адміністративно-правове забезпечення правового режиму воєнного стану здійснюється через форми дозволу, зобов'язання та заборони (анотація). У підрозділі 2.1 (сторінки 91–116) автор аналізує конкретні обмеження, такі як комендантська година, обмеження свободи пересування та таємниці листування, підкреслюючи їх необхідність для захисту суспільних інтересів.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, об'єкт, предмет дослідження, поставлено наукові завдання, охарактеризовано методи дослідження, викладено наукову новизну та практичне значення результатів.

У першому розділі «Теоретичні основи дослідження адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану» (сторінки 16–70) висвітлено поняття та види адміністративно-правових обмежень, їх принципи (необхідність, пропорційність, правова визначеність, тимчасовість, підзвітність) і форми (дозвіл, зобов'язання, заборона).

У другому розділі «Характеристика адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану» (сторінки 71–161) розкрито особливості обмежень особистих прав і свобод, таких як таємниця листування, свобода пересування, комендантська година, евакуація.

У третьому розділі «Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану» (сторінки 162–198) проаналізовано зарубіжний досвід, виокремлено моделі регулювання обмежень (встановлення обмежуваних прав, перелік невід'ємних прав, відсилання до

спеціальних законів) і запропоновано рекомендації щодо вдосконалення національного законодавства.

Кожен розділ завершується висновками, які відповідають змісту дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків і списку використаних джерел (204 найменування). Загальний обсяг становить 224 сторінки, з яких 198 – основний текст.

Методологічна основа дослідження включає діалектичний метод для аналізу принципів і форм обмежень, порівняльно-правовий метод для вивчення зарубіжного досвіду, а також методи аналізу, синтезу та групування для класифікації джерел правового регулювання. Емпіричну базу становлять нормативно-правові акти України (Закон України «Про правовий режим воєнного стану», Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022), рішення Конституційного Суду України (№ 3-рп/2015, № 1-р(І)/2020), рішення ЄСПЛ («Фогт проти Німеччини», «Баятян проти Вірменії»), а також зарубіжні конституції та закони (Франція, Португалія, Греція, Індія, Туреччина, Китай).

Результати дослідження впроваджено в:

- *науково-дослідній діяльності* – поглиблюватимуть наявні уявлення про проблемні питання реалізації адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану, пріоритетних напрямів розвитку адміністративного права і можуть бути основою для подальших наукових досліджень з відповідної проблематики;
- *правотворчій та правозастосовній діяльності* – запропоновані в дисертації рекомендації можуть бути використані для вдосконалення законодавства, а також для підвищення ефективності практичної діяльності державних органів реалізації адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану;
- *освітньому процесі* – матеріали дослідження можуть бути використані під час викладання здобувачам вищої освіти дисциплін «Теорія держави і права», «Управління в органах поліції», «Адміністративне право

України», а також у межах підготовки навчальної та наукової літератури з цієї тематики.

Стиль викладення є логічним, послідовним і зрозумілим. Робота побудована структурно, розділи взаємопов'язані, а матеріал викладено з дотриманням принципів пропорційності та непересічності.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація становить комплексне дослідження, присвячене теоретичним та практичним питанням реалізації адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану, а також відображає позицію автора в розв'язанні конкретних правових проблем, пов'язаних із здійсненням адміністративного регулювання прав і свобод людини та громадянина під час війни. За результатами проведеного дослідження було сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем. Зокрема, до них належать такі:

вперше:

- сформульовано авторську дефініцію поняття «адміністративно-правовий режим воєнного стану», яким визнано сукупність правових механізмів, спрямованих на забезпечення врегулювання порядку реалізації, охорони й захисту суспільних відносин в умовах воєнної загрози державі;
- наведено класифікацію за різними критеріями адміністративно-правових обмежень в умовах правового режиму воєнного стану, зокрема:
 - 1) за метою (спрямовані на захист прав і свобод громадян; на забезпечення громадського порядку та безпеки; на забезпечення економічного та соціального розвитку);
 - 2) за суб'єктами (обмеження, що реалізуються суб'єктами публічної адміністрації – органами державної влади, військовим командуванням, військовими адміністраціями й органами місцевого самоврядування; обмеження, що реалізуються приватними суб'єктами – фізичними та юридичними особами, громадськими формуваннями тощо);
 - 3) за сферою застосування (обмеження в правовій сфері; у сфері публічного управління; в економічній сфері; у соціальній сфері; у політичній сфері; у

культурній сфері; у сфері особистих немайнових і майнових прав; 4) за способом реалізації (законодавчі обмеження; підзаконні; локальні; судові); 5) за тривалістю (тимчасові та постійні обмеження); 6) за ступенем варіативності (варіативні й постійні обмеження); 7) за територією застосування (загальнодержавні та місцеві); 8) за об'єктом впливу (загальні й локальні); 9) за суб'єктом впливу (індивідуальні та групові); 10) за ступенем важливості (фундаментальні й нефундаментальні);

— визначено поняття «військово-квартирний обов'язок» як короткостроковий або довгостроковий (не більше ніж на певний період після закінчення воєнного стану) громадський обов'язок власників або належних користувачів житла та інших об'єктів нерухомості, який полягає в розміщенні ними військовослужбовців, осіб рядового й начальницького складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту з наданням їм необхідних земельних ділянок, будівель, споруд тощо для їх проживання, зберігання їх майна (зокрема бойової та спеціальної техніки), а також для господарчих та інших потреб, що виникли в період воєнного стану, та не потребує обов'язкової згоди особи, для якої запроваджено такий обов'язок;

— сформульовано поняття «цивільно-квартирний обов'язок», яким запропоновано розуміти короткостроковий або довгостроковий (не більше ніж на певний період після закінчення воєнного стану) у період воєнного стану громадський обов'язок власників або належних користувачів житла та інших об'єктів нерухомості, який полягає в розміщенні ними евакуйованого (переміщеного) цивільного населення з наданням їм необхідних земельних ділянок, будівель і споруд тощо для їх проживання, що не потребує обов'язкової згоди особи, стосовно якої запроваджується такий обов'язок;

удосконалено:

— правову природу адміністративно-правових обмежень, зокрема встановлено, що цією категорією слід вважати закріплене адміністративно-правовими нормами зменшення обсягу або припинення можливості реалізації

наявних прав і свобод, що здійснюється уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації та спрямоване на досягнення певної суспільно корисної мети. Аргументовано думку про те, що обмеження як правова категорія означає встановлення державою меж можливої поведінки громадян, що призводить до обмеження їх незалежності та встановлення юридичних обмежень їх можливостей і свободи;

- положення про мету адміністративно-правових обмежень в умовах воєнного стану, яка полягає в забезпеченні комплексного захисту держави та її громадян, а також осіб, які перебувають на її території на законних підставах, від зовнішніх і внутрішніх загроз;

- перелік ознак адміністративно-правових обмежень, а саме:
 - а) виражаються через встановлення додаткових обов'язків, заборон, заходів примусового характеру, відповідальності, імперативного характеру, що визначені відповідними адміністративними нормативно-правовими актами, тобто є правомірними; б) за своїм змістом встановлюють межі або взагалі унеможливають вільний вибір способу поведінки для як приватного, так і публічного суб'єкта; в) встановлюється та реалізується уповноваженими суб'єктами публічної адміністрації; г) можуть мати тимчасовий характер, пов'язаний з настанням певної події або тривалого стану; д) можуть мати локальний характер, а саме діяти лише на певній території або стосуватися лише певних категорій осіб чи певної категорії правовідносин; е) спрямоване на досягнення певної суспільно корисної мети (наприклад, забезпечення громадського порядку, захисту прав інших осіб, національної безпеки тощо), що виявляється в запобіганні можливим небажаним діям, які можуть спричинити шкоду іншим більш важливим суспільним інтересам;

- твердження про принципи адміністративно-правових обмежень в умовах воєнного стану, а саме: а) необхідності; б) пропорційності; в) правової визначеності; г) тимчасовості; д) підзвітності;

— класифікацію нормативних актів адміністративно-правового забезпечення правового режиму воєнного стану за двома критеріями: юридична сила та сфера регулювання;

— обґрунтування повноважень суб'єктів національної безпеки й оборони України, серед яких: 1) Президент України; 2) РНБО; 3) Кабінет Міністрів України; 4) центральні органи виконавчої влади: а) Міністерство оборони України; б) військове командування; 5) органи місцевого самоврядування;

— положення про адміністративно-правові обмеження та регулювання під час воєнного стану: обмеження таємниці листування, запровадження комендантської години, свободи пересування, проведення евакуації, свободи слова та вираження поглядів, врегулювання роботи комунікаційних мереж і медіа використання радіообладнання та інші заходи.

Незважаючи на загальну позитивну оцінку, висловлюються такі зауваження:

1. У першому розділі дисертації автор недостатньо розкриває наукову категорію «правові обмеження» та «правова норма», що могло б надати додатковий контекст для розуміння сучасних механізмів регулювання адміністративно-правових обмежень прав і свобод людини та громадянина.

2. У першому розділі автором не розкритими залишають способи обмежень прав і свобод людини, що могло б надати додатковий контекст для розуміння механізму регулювання адміністративно-правових обмежень права людини та громадянина у період дії військового стану.

3. У підрозділі 2.2 (сторінки 117–161) аналіз обмежень майнових прав громадян є менш деталізованим порівняно з особистими правами, що потребує додаткового обґрунтування їх особливостей у воєнний час.

4. У підрозділі 3.2 (сторінки 183–198) пропозиції щодо вдосконалення законодавства могли б описувати конкретні механізми координації (співпраці) між органами державної влади для забезпечення прозорості обмежень, особливо актуально в умовах воєнного стану.

Висловлені зауваження стосуються дискусійних питань і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, яка має науково-теоретичне та практичне значення. Дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії (Постанова КМУ від 23 березня 2016 року № 261, зі змінами) та Вимогам до оформлення дисертацій (Наказ МОН України від 12 січня 2017 року № 40). Автор не порушує принципів академічної доброчесності, а висновки та рекомендації є обґрунтованими.

Висновок: Дисертація Хміля Дениса Ігоровича на тему «Адміністративно-правові обмеження прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану» є завершеною науковою працею, що містить нові науково обґрунтовані результати, які розв'язують актуальне наукове завдання. Автор заслуговує на присвоєння йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. За змістом та оформленням дисертація Хміля Дениса Ігоровича відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12, 13, 14 Порядку присудження наукових ступенів, що затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (із змінами). Зміст автореферату ідентичний змісту дисертації та її основним положенням.

Офіційний опонент:

Ректор Київського національного
університету будівництва і архітектури,
доктор юридичних наук, старший дослідник

Олексій ДНІПРОВ